

Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P2223

[Total No. of Pages : 4

[5147]-1

**B.Ed. (Part - I) (General) (Paper - I)**

**EDUCATION FOR NEW TIMES**

**(2008 Pattern)**

*Time : 3 Hours]*

*[Max. Marks : 80*

*Instructions to the candidates:*

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Answer to the two sections should be written in separate answer books.*
- 3) Figures to the right indicate full marks.*
- 4) Essay type questions carry twelve marks and the answer of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 5) Short answers type questions carry four marks and answers to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 6) Students should specifically follow the limitation of words.*
- 7) In any conditions student will not get supplement.*

**SECTION - I**

**Q1)** What is informal education? How will you make formal education more effective with the help of informal education? Illustrate with four example [12]

OR

Write the vedic aims of education explain with example. How these aims are useful in the todays education system.

**Q2)** What do you mean by national integration? What are the barriers in National integration? Write, which activities will you implement to promote national integration in your school. [12]

OR

Illustrate karmaveer Bhahurao patils philosophy of education with the following points.

- a) Self dependent education
- b) Earn and learn scheme
- c) Spread of education

Explain the importance of these thoughts in present education system.

**P.T.O.**

- Q3)** Write short notes on any four **[16]**
- a) Need of education for peace
  - b) Rousseau's concept of negative education
  - c) Scope of education in sociology
  - d) Difference between vocational education and Liberal education
  - e) Four definitions of education
  - f) Mahatma Gandhi's concept of Basic education.

**SECTION - II**

- Q4)** Describe any four forces working in the modern Indian society? Along with their effect on society? Suggest two educational activities for each force to minimise the negative impact of the forces on society? **[12]**

OR

What do you mean by state? Differentiate between totalitarian state and democratic state? What are the educational responsibilities of welfare state in present situation.

- Q5)** What is meant by mass communication media? At the educational point of view. Explain the importance of Cinema, Radio and Television? As a teacher how do you create awareness among students for the proper use of mass communication media? **[12]**

OR

'School as a social institution' justify this statement? What are the important functions of school in modern Indian society? What is the role of school for the development of rural community?

- Q6)** Write short note on any four of the following : **[16]**
- a) Educational importance of peer group
  - b) Concept and characteristic feature of non-government organisation?
  - c) Present status of women education?
  - d) Teacher's role in globalisation and privatisation
  - e) Importance of education for deprived people
  - f) Educational importance of school interaction?



Total No. of Questions : 6]

P2223

[5147]-1

बी.एड. (पार्ट – 1) (जनरल)  
नवीन काळासाठी शिक्षण (पेपर – 1)  
(2008 पॅटर्न)  
(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :-

- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक.
- 2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- 3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 4) निबंधवजा प्रश्न बारा गुणांचा असून उत्तर 300 ते 350 शब्दांत अपेक्षित आहे.
- 5) लघुत्तरी चार गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर 130 ते 150 शब्दांत अपेक्षित आहे.
- 6) उत्तरासाठी दिलेली शब्दमर्यादा कटाक्षाने पाळाण्यात
- 7) कोणत्याही परिस्थितीत विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.

विभाग - I

प्रश्न 1) सहज शिक्षण म्हणजे काय? सहज शिक्षणाच्या मदतीने औपचारिक शिक्षण अधिक परिणामकारक कसे करता येईल ते कोणत्याही चार प्रसंगातून लिहा. [12]

किंवा

वैदिक कालीन शिक्षणाची ध्येये लिहा. ती ध्येये आजच्या शिक्षणात कशी उपयुक्त करतील ते विविध उदाहरणासह लिहा.

प्रश्न 2) राष्ट्रीय एकात्मता म्हणजे काय? राष्ट्रीय एकात्मतेला बाधक घटक कोणते? राष्ट्रीय एकात्मता वाढीस लावण्यासाठी आपण आपल्या शाळेत कोणते उपक्रम राबवाल ते लिहा. [12]

किंवा

कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे शैक्षणिक विचार पुढील मुद्यांच्या आधारे लिहा.

- अ) स्वावलंबी शिक्षण
- ब) कमवा व शिका योजना
- क) शिक्षणाचा प्रसार

या विचारांचे आजच्या शिक्षण पध्दतीतील महत्व स्पष्ट करा.

- प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार वर टीपा लिहा. [16]
- अ) शांततेसाठीच्या शिक्षणाची गरज
  - ब) रूसोची नकारात्मक शिक्षणाची संकल्पना
  - क) शिक्षणाची समाजशास्त्रातील व्याप्ती
  - ड) व्यावसायिक शिक्षण व उदार शिक्षणातील फरक
  - इ) शिक्षणाच्या चार व्याख्या
  - फ) महात्मा गांधी यांची मूलोद्योगी शिक्षण संकल्पना

### विभाग - II

- प्रश्न 4) आधुनिक भारतीय समाजात कार्यरत असणाऱ्या कोणत्याही चार शक्तींचा समाजावर होणारा परिणाम विशद करा? या शक्तींचा समाजावर होणारा नकारात्मक परिणाम कमी करण्यासाठी प्रत्येकी दोन शैक्षणिक उपक्रम सूचवा? [12]

किंवा

राज्यसंस्था म्हणजे काय? हुकुमशाही राज्यसंस्था व लोकशाही राज्यसंस्था यातील फरक स्पष्ट करा? सध्याच्या काळात कल्याणकारी राज्यसंस्थेच्या शैक्षणिक जबाबदाऱ्या कोणत्या?

- प्रश्न 5) समूह संपर्क साधने म्हणजे काय? शैक्षणिक दृष्टीकोनातून चित्रपट, रेडिओ आणि दूरचित्रवाणी यांचे महत्त्व स्पष्ट करा? शिक्षक या नात्याने समूह संपर्क साधनाच्या योग्य वापरासंबंधी विद्यार्थ्यांमध्ये जाणीवजागृती कशी निर्माण कराल? [12]

किंवा

‘शाळा एक सामाजिक संस्था’ या विधानाचे समर्थन करा? आधुनिक भारतीय समाजात शाळेचे महत्वाचे कार्य कोणते? ग्रामीण लोकसमुदायाच्या विकासासाठी शाळेची भूमिका कोणती?

- प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही चार वर थोडक्यात टीपा लिहा. [16]
- अ) समवयस्क गटाचे शैक्षणिक महत्त्व
  - ब) अशासकीय संघटनांची संकल्पना व वैशिष्ट्ये
  - क) स्त्री शिक्षणाविषयीची सद्यःस्थिती
  - ड) जागतिकीकरण आणि खाजगीकरणात शिक्षकाची भूमिका
  - इ) वंचितांच्या शिक्षणाचे महत्त्व
  - फ) शाळेतील आंतरक्रियेचे शैक्षणिक महत्त्व



Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P2224

[Total No. of Pages : 4

[5147]-2

**B.Ed. (Part - I) (General)**

**PSYCHOLOGY OF DEVELOPMENT AND LEARNING (Paper - II)**  
**(2008 Pattern)**

*Time : 3 Hours]*

*[Max. Marks : 80*

*Instructions to the candidates:*

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Figures to the right indicate full marks.*
- 3) Answer to the two sections should be written in separate answer books.*
- 4) The word limit for answers to the 12 marks questions is 300-350.*
- 5) The word limit for answers to the 4 marks questions is 130-150.*
- 6) No supplement shall be provided to the students.*

**SECTION - I**

**Q1)** 'Heredity deals the cards and environment plays them.' Explain the statement with examples with reference to growth and development of a child. [12]

OR

What do you mean by individual differences? Write causes of individual differences. How can you bring about modification in personality and study habits of your students.

**Q2)** What is the need of 'special education?' How can you identify children suffering from the learning disability. 'Dyscalculia'? What activities can be conducted for helping the students with this learning disability? [12]

OR

Explain the concepts 'mental health' and 'mental hygiene' What are the factors that affect mental health of students? What efforts can be taken by a teacher to promote good mental health among his/her students?

***P.T.O.***

**Q3) Answer the following (any 4) [16]**

- a) What are the merits and limitations of experimental method?
- b) What are the causes of stress among students?
- c) Differentiate between growth and development.
- d) What efforts can a teacher take to create awareness regarding child exploitation?
- e) How does the knowledge of educational psychology help the teacher to improve the teaching-learning process?
- f) In what way does the 'e' environment contribute to individual difference among children?

**SECTION - II**

**Q4) State the levels of teacher-student and student-student interaction. What will you do for creating healthy interaction in the classroom? [12]**

OR

What is meant by thinking process? Write the types of thinking process. How will you develop creative thinking in your students.

**Q5) Explain the concept of memory. Write the steps of the memory process. Suggest measures to improve the memory of students. [12]**

OR

What is intelligence? Explain the nature of artificial intelligence. Write its importance in the field of education.

**Q6) Answer the following (any four) [16]**

- a) What objections are raised against behaviourism?
- b) Explain the concept of mind mapping. How will you use mind maps in teaching?
- c) Explain with examples the difference between sensation and perception.
- d) Explain Thorndike's laws of learning with examples.
- e) Explain with examples the steps of concept formation.
- f) Write the characteristics of an effective teacher.



Total No. of Questions : 6]

P2224

[5147]-2

**B.Ed. (Part - I) (General)**

**PSYCHOLOGY OF DEVELOPMENT AND LEARNING (Paper - II)**

**(2008 Pattern)**

**(मराठी रूपांतर)**

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :-

- 1) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
- 2) उजवीकडील आकडे गुण दर्शवितात.
- 3) प्रत्येक विभागासाठी स्वतंत्र उत्तरपत्रिका वापरावी.
- 4) 12 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 300-350 आहे.
- 5) 4 गुणांच्या उत्तरासाठी शब्दमर्यादा 130-150 आहे.
- 6) विद्यार्थ्यांना पुरवणी दिली जाणार नाही.

---

**विभाग - I**

प्रश्न 1) “पत्यांच्या डावामध्ये चांगली पाने मिळणे हे अनुवंशिक देणगीप्रमाणे आहे’ पण डाव चांगला खेळता येणे हे परिस्थितीच्या प्रभावाचे गमक आहे” – बालकाच्या वाढ व विकासाच्या संदर्भात सदर विधान सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

व्यक्तिभेद म्हणजे काय? व्यक्तिभेदाची कारणे लिहा. विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिमत्व व अभ्यास मध्ये तुम्ही कसा बदल घडवून आणाल?

प्रश्न 2) विशेष शिक्षणाची गरज का आहे? ‘डिसवॅलक्युलिया’ ही अध्ययन अक्षमता असणारे विद्यार्थी तुम्ही कसे ओळखाल? अशा विद्यार्थ्यांना मदत करण्यासाठी कोणत्या उपक्रमांचे आयोजन करता येईल? [12]

किंवा

मानसिक आरोग्य व मानसिक स्वास्थ्य या संकल्पना स्पष्ट करा. विद्यार्थ्यांच्या मानसिक आरोग्यावर परिणाम करणारे घटक कोणते आपल्या विद्यार्थ्यांचे मानसिक आरोग्य चांगले ठेवण्यासाठी शिक्षक म्हणून कोणते प्रयत्न तुम्ही कराल?

- प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [16]
- अ) प्रायोगिक पध्दतीचे फायदे व मर्यादा कोणत्या आहेत?
- ब) विद्यार्थ्यांमधील ताण-तणावाची कारणे कोणती?
- क) वाढ व विकासातील फरक स्पष्ट करा.
- ड) बाल शोषबां बद्दल जाणीव जागृती करण्यासाठी शिक्षकाला कोणते प्रयत्न करता येतील?
- इ) शिक्षकाला अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया सुधारण्यासाठी शैक्षणिक मानसशास्त्राच्या ज्ञानाचा कसा उपयोग होतो
- फ) 'इ' वातावरणामुळे बालकांमध्ये व्यक्तिभेद कसे निर्माण होतात.

## विभाग - II

- प्रश्न 4) शिक्षक-विद्यार्थी, विद्यार्थी-विद्यार्थी आंतरक्रियेचे स्तर सांगा. वर्गामध्ये निकोप आंतरक्रिया होण्यासाठी तुम्ही काय कराल? [12]

किंवा

विचार प्रक्रिया म्हणजे काय? विचार प्रक्रियेचे प्रकार लिहा. विद्यार्थ्यांचे सर्जनशील विचार तुम्ही कसे विकसित कराल?

- प्रश्न 5) स्मरण संकल्पना स्पष्ट करून स्मरण प्रक्रियेच्या पायऱ्या लिहा. विद्यार्थ्यांचे स्मरण सुधारण्यासाठी उपाय सुचवा. [12]

किंवा

बुद्धिमत्ता म्हणजे काय? बुद्धिमत्ता संकल्पना कशी बदलत गेली? कृत्रिम बुद्धिमत्तेचे स्वरूप स्पष्ट करा. व त्याचे शिक्षणातील महत्व लिहा.

- प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा. [16]

- अ) वर्तनवादावर कोणते अक्षेप घेतले जातात?
- ब) मनोचित्र ही संकल्पना स्पष्ट करा. मनोचित्राचा वर्गाध्यापन करताना वापर कसा कराल?
- क) संवेदना आणि अवबोध यातील फरक सोदाहरण स्पष्ट करा.
- ड) थॉर्नडाईकचे अध्ययनविषयक नियम सोदाहरण स्पष्ट करा.
- इ) संकल्पना निर्मितीच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा.
- फ) प्रभावी अध्यापकाची गुणवैशिष्ट्ये लिहा.



Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P2225

[Total No. of Pages : 4

[5147]-3

**B.Ed. (Part - I) (General)**

**SCHOOL MANAGEMENT PRINCIPLES AND PRACTICES**

**(Paper - III)**

**(2008 Pattern)**

*Time : 3 Hours]*

*[Max. Marks : 80*

*Instructions to the candidates:*

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answer to the two sections should be written in separate answer books.*
- 3) *Figures to the right indicate full marks.*
- 4) *Essay type questions carry twelve marks and the answers of the same are expected in 300 to 350 words each.*
- 5) *Short answer type questions which carry four marks are to be written in 130 to 150 words each.*
- 6) *Supplement should not be provided.*

**SECTION - I**

- Q1)** a) What are the characteristics of school management?  
b) Which characteristics of management are applicable in the school explain with examples. **[12]**

OR

- a) Explain the concept of total quality management.
- b) How is total quality management helpful for the improvement of the quality of school management, explain with examples.

- Q2)** a) Why Henry Fayol is called the father of modern management. **[12]**  
b) How are the principles of Fayol's theory useful to the school management.

OR

- a) What is the need of Institutional planning?
- b) Explain the steps with proper examples, followed for institutional planning.

**P.T.O.**

**Q3)** Answer the following in short. (Any Four) **[16]**

- a) Explain the merits and demerits of democratic style of leadership.
- b) According to your opinion, which infrastructural facilities should be there in high excellence schools.
- c) Write the functions of director of education.
- d) Explain the process of textbook preparation in the textbook. bureau of Maharashtra State.
- e) Explain the functions of S.S.C. & H.S.C. board
- f) Write the functions of N.C.E.R.T.

**SECTION - II**

**Q4)** What is mean by school discipline? Which are the causes of todays school discipline, its effects and suggest the remedies to over come from it. **[12]**

OR

What is mean by finance management? Which programmes are implimented in school to independent from financial aspect.

**Q5)** What is head master's organization? To enhance quality in education how the functions of head masters organization. useful for it.? **[12]**

OR

Design research proposal for problems solving in educational management by the steps of educational research

**Q6)** Answer the following question in short (any four) **[16]**

- a) Which schemes are run by Maharashtra State Government. to overcome from problems created by urbon enrolment?
- b) What is the importance of pre-service training for the newcumours?
- c) What is the place of educational research indevelopment?
- d) Which mouck training programmes you will be impliment in yours school, considering disaster like fire in your school in future.
- e) Suggest the remedies for the solving problem of vocationalization in education.
- f) Give the points which are common in B.Ed. (Gen.) and four years B.Ed. (Integrated) curriculam.



Total No. of Questions : 6]

P2225

[5147]-3

B.Ed. (Part - I) (General)

SCHOOL MANAGEMENT-PRINCIPLES AND PRACTICESM

(Paper - III)

(2008 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.  
2) दोन विभागाची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.  
3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.  
4) निबंधवजा प्रश्न 12 गुणांचा असून उत्तर 300 ते 350 शब्दात अपेक्षित आहे.  
5) लघुत्तरी प्रश्न 4 गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर 130 ते 150 शब्दात अपेक्षित आहे.  
6) पुरवणी दिली जाणार नाही.

**विभाग - पहिला**

प्रश्न 1) अ) व्यवस्थापनाची वैशिष्ट्ये कोणती? [12]

ब) शालेय व्यवस्थापनात ती वैशिष्ट्ये कशी आणता येतील ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.

किंवा

अ) एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापनाची संकल्पना स्पष्ट करा.

ब) एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापनामुळे शालेय व्यवस्थापनाची गुणवत्ता कशी वाढविता येईल ते उदाहरणासह स्पष्ट करा.

प्रश्न 2) अ) हेन्री फेयॉल यांना आधुनिक व्यवस्थापनाचा जनक का म्हणतात? [12]

ब) शालेय व्यवस्थापनात हेन्री फेयॉल यांची तत्वे कशी उपयुक्त ठरतील, ते स्पष्ट करा.

किंवा

अ) संस्थानिहाय नियोजनाची आवश्यकता स्पष्ट करा.

ब) संस्थानिहाय नियोजनाच्या पायऱ्या उदाहरणासह स्पष्ट करा.

[5147]-3

3

- प्रश्न 3) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [16]
- अ) लोकशाही नेतृत्व शैलीचे फायदे आणि तोटे.
- ब) उत्कृष्ट शाळा होण्यासाठी आवश्यक असलेल्या भौतिक सुविधापैकी कोणत्या सुविधा अत्यावश्यक आहेत.
- क) शिक्षण संचालकाची कार्ये कोणती ते लिहा.
- ड) महाराष्ट्रराज्य पाठ्यपुस्तक मंडळातील पाठ्यपुस्तक निर्मिती प्रक्रिया कशी घडते ते स्पष्ट करा.
- इ) महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक आणि उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाची कार्ये कोणती?
- फ) राष्ट्रीय शैक्षणिक शिक्षण व प्रशिक्षण संस्थेची कार्ये लिहा.

### विभाग - दूसरा

- प्रश्न 4) शालेय शिस्त म्हणजे काय? शालेय शिस्त बिघडण्याची आजची कारणे, त्याचे परिणाम व ते टाळण्यासाठी उपाय सूचवा. [12]

किंवा

वित्तव्यवस्थापन म्हणजे काय? आपली शाळा स्वयंपूर्ण होण्यासाठी शाळांमध्ये कोणकोणते उपक्रम राबविले जात आहेत ते लिहा.

- प्रश्न 5) मुख्याध्यापक संघटना म्हणजे काय? शैक्षणिक गुणवत्ता उंचावण्यासाठी मुख्याध्यापक संघटनांची कार्ये कशी उपयुक्त ठरत आहेत? [12]

किंवा

शैक्षणिक संशोधनाच्या पायऱ्या विचारात घेऊन शैक्षणिक व्यवस्थापनातील समस्या निराकरणासाठी संशोधन आराखडा तयार करा.

- प्रश्न 6) खालील प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [16]

- अ) शहरी भागातील नावनोंदणीच्या समस्या निराकरणासाठी शासन कोणत्या योजना राबवित आहे?
- ब) शिक्षणक्षेत्रात येऊ इच्छणाऱ्यांसाठी सेवापूर्व प्रशिक्षण महत्वाचे का आहे?
- क) शैक्षणिक संशोधनाचे विकासातील स्थान कोणते?
- ड) शाळेत लागू शकणाऱ्या आगीच्या आपत्ती निराकरणासाठी तुमच्या शाळेत कोणते अभिरूप प्रशिक्षण कार्यक्रम राबवाल?
- इ) शिक्षणातील व्यावसायिकीकरणाने समस्या निराकरणासाठी उपाय सूचवा
- फ) बी.एड. व 4 वर्षांच्या बी.एड. (एकात्मिक) अभ्यासक्रमातील साम्य दर्शविणारे मुद्दे कोणते?



Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P2226

[Total No. of Pages : 4

[5147]-4

**B.Ed. (Part - I) (General)**

**INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY AND  
INSTRUCTIONAL SYSTEM (Paper - IV)**

**(2008 Pattern)**

*Time : 3 Hours]*

*[Max. Marks : 80*

*Instructions to the candidates:*

- 1) All questions are compulsory.*
- 2) Answers to the two sections should be written in separate answer books.*
- 3) Figures to the right indicate full marks.*
- 4) Essay type questions carry twelve marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 5) Short answer type questions carry four marks and to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 6) In any condition supplement will not be provided.*

**SECTION - I**

**Q1)** What are the challenges in integrating ICT in education? How will you face the challenges in integrating ICT in school. **[12]**

OR

What are the facilities of internet communication? How will you use blog as interactive tool in teaching - learning process & communication with parents?

**Q2)** What are the characteristics of spread sheet & database management? How will you use spread sheet & database management in education. **[12]**

OR

What are the characteristics of collaborative learning? How collaborative learning takes place through technology supported PBL?

**P.T.O.**

**Q3) Answers in brief : (Any four) [16]**

- a) How quality of education is improved by e-learning?
- b) How will you develop your students attitude towards the use of websites as the learning resource?
- c) How is edusat important in distance education?
- d) Explain copyright act with reference to electronic communication
- e) Differentiate CAL & PBL.
- f) What precautionary instructions will you give to the students about safe use of internet.

**SECTION - II**

**Q4) a) What is system? Explain different components of system. [6]**

b) How do the characteristics of system reflect in school as a system? [6]

OR

a) What is instructional system? How will you consider the characteristics of [4]

b) instructional system to analyse content and classroom teaching. [8]

**Q5) a) How do instructional strategies differ from teaching methods? [4]**

b) Develop C.A.I. program of any one unit of your subject. [8]

OR

a) What is validity? How will you check the validity of your program. [4]

b) How will you use the steps of master validation to evaluate instructional material? [8]

**Q6) Answer the following (any four) [16]**

a) Write the difference between education and instruction.

b) Write the uses of instructional system in Education.

c) What is self instruction strategy? What are the characteristics of self instruction strategy?

d) What are the characteristics of synectic model?

e) Explain the education decision model. (C.I.P.P)

f) Write the difference between group testing and individual testing for master validation.



Total No. of Questions : 6]

P2226

[5147]-4

B.Ed. (Part - I) (General)

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY AND  
INSTRUCTIONAL SYSTEM (Paper - IV)

(2008 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

सूचना :-

- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.
- 2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.
- 3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
- 4) निबंधवजा प्रश्न 12 गुणांचा असून प्रत्येकी 300 ते 350 शब्दात उत्तर अपेक्षित आहे.
- 5) लघुत्तरी प्रश्न 4 गुणांचा असून प्रत्येकी 130 ते 150 शब्दात उत्तर अपेक्षित आहे.
- 6) कोणत्याही परिस्थितीमध्ये पूरवणी मिळणार नाही.

---

**विभाग - I**

प्रश्न 1) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे शिक्षणामध्ये एकात्मिकरण करण्यातील आव्हाने कोणती? शाळेमध्ये आयसीटी एकात्मिकरण करण्यात येणाऱ्या आव्हानांना तुम्ही कसे सामोरे जाताल? [12]

किंवा

इंटरनेटवरील संप्रेषणाच्या सुविधा कोणत्या? अध्ययन अध्यापन प्रक्रिया आणि पालकां बरोबरील संप्रेषण, यासाठी आंतरक्रियात्मक साधन म्हणून तुम्ही ब्लॉग (blog) चा वापर कसा कराल?

प्रश्न 2) स्प्रेडशीट आणि माहिती संग्रह व्यवस्थापन प्रणालीची (डेटाबेस) वैशिष्ट्ये कोणती? स्प्रेडशीट आणि डेटाबेस चा शिक्षणामध्ये तुम्ही कसा उपयोग कराल? [12]

किंवा

सहयोगी अध्ययनाची वैशिष्ट्ये काय? तंत्रज्ञानाधारित प्रकल्पाधिष्ठित अध्ययनाद्वारे सहयोगी अध्ययन कसे घडते?

- प्रश्न 3) थोडक्यात उत्तरे द्या. (कोणतेही चार) [16]
- अ) ई.अध्ययनामुळे शिक्षणाच्या गुणवत्तेत सुधारणा कशी झाली ?
- ब) विद्यार्थ्यांमध्ये अध्ययन स्रोत म्हणून वेबसाईटस् वापरण्याबद्दलचा दृष्टिकोन तुम्ही कसा विकसित कराल ?
- क) दूरशिक्षणात 'एज्युसॅट' चे महत्व कोणते ?
- ड) इलेक्ट्रॉनिक संप्रेषणाच्या संदर्भात स्वामित्व हक्क कायदा स्पष्ट करा.
- इ) सीएएल आणि पीबीएल (CAL & PBL) यातील फरक स्पष्ट करा.
- फ) इंटरनेटच्या सुरक्षित वापराबाबत तुम्ही तुमच्या विद्यार्थ्यांना दक्षतेबाबत कोणत्या सूचना देताल ?

### विभाग - II

- प्रश्न 4) अ) प्रणाली म्हणजे काय ? प्रणालीचे वेगवेगळे घटक स्पष्ट करा. [6]
- ब) शाळा या प्रणालीमध्ये प्रणालीची वैशिष्ट्ये कशी प्रतिबिंबित होतात. [6]
- किंवा
- अ) अनुदेशन प्रणाली म्हणजे काय ? [4]
- ब) आशय विश्लेषण व वर्गाध्यापनासाठी अनुदेशन प्रणालीच्या गुणवैशिष्ट्यांचा विचार तुम्ही कसा कराल ? [8]
- प्रश्न 5) अ) अनुदेशन कार्यनिती ही अध्यापन पद्धतीपेक्षा कशी वेगळी आहे ? [4]
- ब) तुमच्या अध्यापन पद्धतीतील कोणत्याही एका घटकासाठी संगणक सहाय्यित अनुदेशन कार्यक्रम विकसित करा. [8]
- किंवा
- अ) सप्रमाणता म्हणजे काय ? तुमच्या कार्यक्रमाच्या सप्रमाणतेची तपासणी कशी कराल ? [4]
- ब) प्रभुत्व सप्रमाणतेच्या पायऱ्यांचा उपयोग अनुदेशन साहित्याच्या मूल्यमापनासाठी कशा कराल ? [8]
- प्रश्न 6) उत्तरे लिहा. (कोणतेही चार) [16]
- अ) शिक्षण आणि अनुदेशन यातील फरक लिहा.
- ब) अनुदेशन प्रणालीचे शिक्षणातील उपयोग लिहा.
- क) स्वयं अनुदेशन कार्यनिती म्हणजे काय ? स्वयं अनुदेशन कार्यनितीची गुणवैशिष्ट्ये कोणती ?
- ड) संयुक्त असंयुक्तिकता प्रतिमानाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती ?
- इ) शैक्षणिक निर्णयात्मक प्रतिमान स्पष्ट करा.
- फ) प्रभुत्व सप्रमाणतेसाठी सामुहिक परीक्षण व वैयक्तिक परीक्षण यातील फरक लिहा.





Total No. of Questions : 6]

SEAT No. :

P3583

[Total No. of Pages : 4

[5147]-6

B.Ed. (Paper - IV)

**Information and Communication Technology and  
Instructional System  
(2008 Pattern)**

*Time : 3 Hours]*

*[Max. Marks : 80*

*Instructions to the candidates:*

- 1) *All questions are compulsory.*
- 2) *Answers to the two sections should be written in separate answer-books.*
- 3) *Figures to the right indicate full marks.*
- 4) *Essay type questions carry twelve marks and the answers of the same are expected to be written in 300 to 350 words.*
- 5) *Short answer type questions carry four marks and to the same are expected to be written in 130 to 150 words.*
- 6) *In any condition supplement will not be provided.*

**SECTION - I**

**Q1)** What are the challenges in integrating Information and communication technology in the field of Education. As a teacher How you faced these challenges. Explain with examples. **[12]**

OR

What is meant by web Based learning? Illustrate the importance and principles of web sites and Blog for web based learning.

**Q2)** What is Hardware? Which are the types of Hardware? Explain the input devices with its features. **[12]**

OR

Explain Educational implications of following communication facilities of Internet.

- |              |           |
|--------------|-----------|
| a) E-library | b) E-mail |
| c) Websites  | d) Wiki   |

**P.T.O.**

**Q3) Answer in brief (any four) :** **[16]**

- a) Explain the concept of Internet.
- b) Describe features of Project Based Learning (PBL)
- c) How do you manage computer viruses?
- d) Explain the educational implication of pen Drive and CD-ROM.
- e) Explain the Role of EDUSAT.
- f) Write the features of Technology aided learning.

**SECTION - II**

**Q4) What is system Approach in Education? Explain the principles of system approach and distinguish between education an instruction.** **[12]**

OR

What is Self-instruction? Prepare sequential self instructional program on any one unit of your subject.

**Q5) What is Instructional system? Explain the components of Instructional system. Explain the importance of Instructional system.** **[12]**

OR

Explain the following Instructional systems.

- a) Mastery learning model.
- b) Synectic Model
- c) Modified system model.

**Q6) Answer any four of the following :** **[16]**

- a) Explain the program Instruction strategy.
- b) Write characteristics of Instrinsic Model.
- c) Explain Educational Importance of System approach.
- d) Explain syntax of Mastery learning model.
- e) How will you use CIPP Model for evaluation of Instructional system.
- f) Explain the process of Developing Computer Assisted Instruction.

Total No. of Questions : 6]

P3583

[5147]-6

B.Ed. (Paper - IV)

माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान आणि अनुदेशन प्रणाली

(2008 Pattern)

(मराठी रूपांतर)

वेळ : 3 तास]

[एकूण गुण : 80

- सूचना :- 1) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.  
2) दोन विभागांची उत्तरे स्वतंत्र उत्तरपत्रिकेत लिहा.  
3) उजव्या बाजूचे अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.  
4) निबंधवजा प्रश्न 12 गुणांचा असून प्रत्येकी 300 ते 350 शब्दांत उत्तर अपेक्षित आहे.  
5) लघुत्तरी 4 गुणांच्या प्रश्नांचे उत्तर प्रत्येकी 130 ते 150 शब्दांत अपेक्षित आहे.  
6) कोणत्याही परिस्थितीमध्ये पुरवणी मिळणार नाही.

---

---

विभाग - पहिला

- प्रश्न 1) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे एकात्मिकरण शिक्षणक्षेत्रात करण्यासाठी कोणती आव्हाने आहेत? ह्या आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी एक शिक्षक म्हणून तुम्ही कोणत्या उपाययोजना राबवाल उदाहरणासह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

वेबआधारित अध्ययन म्हणजे काय? वेब साईट आणि ब्लॉग या सुविधांचे महत्व आणि वापराची तत्वे स्पष्ट करा.

- प्रश्न 2) हार्डवेअर म्हणजे काय? हार्डवेअरचे प्रकार कोणते? हार्डवेअरची इनपूट साधने त्यांच्या वैशिष्ट्यांसह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

इंटरनेटच्या खालील संप्रेषण सुविधांचे शैक्षणिक महत्व उदा. सह स्पष्ट करा.

- अ) इ- लायब्ररी  
ब) इ-मेल  
क) वेबसाईट (संकेतस्थळ)  
ड) विकी

- प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [16]
- अ) 'आंतरजाल' (इंटरनेट) ही संकल्पना स्पष्ट करा.  
ब) प्रकल्प आधारित अध्ययनाची (PBL) वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.  
क) संगणक व्हायरसचे व्यवस्थापन कसे कराल?  
ड) पेन ड्राइव्ह आणि सीडी-रॉम या साधनांचे शैक्षणिक उपयोग लिहा.  
इ) EDUSAT चे योगदान स्पष्ट करा.  
फ) तंत्रज्ञानाधिष्ठीत अध्ययनाची वैशिष्ट्ये लिहा.

विभाग - दुसरा

- प्रश्न 4) शिक्षणातील प्रणाली दृष्टीकोन म्हणजे काय? प्रणाली उपागमाची तत्वे स्पष्ट करा. शिक्षण आणि अनुदेशन यातील फरक स्पष्ट करा. [12]

किंवा

स्वयं-अनुदेशन म्हणजे काय? आपल्या विषयासाठी कोणत्याही एका घटकाचे अनुदेशन करण्यासाठी स्वयं-अनुदेशन कार्यक्रम विकसीत करा.

- प्रश्न 5) अनुदेशन प्रणाली म्हणजे काय? अनुदेशन प्रणालीचे घटक कोणते? अनुदेशन कार्यासाठी अनुदेशन प्रणालीचे महत्त्व स्पष्ट करा. [12]

किंवा

खालील अनुदेशन प्रणाली स्पष्ट करा.

- अ) प्रभुत्व अध्ययन प्रतिमान  
ब) सिनेक्टिक मॉडेल  
क) मॉडीफाईड सिस्टीम मॉडेल

- प्रश्न 6) खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) क्रमान्वित अनुदेशन कार्यनिती संकल्पना स्पष्ट करा.  
ब) मूलगामी प्रतिमानाची वैशिष्ट्ये लिहा.  
क) प्रणाली उपागमाचे शैक्षणिक महत्त्व स्पष्ट करा.  
ड) प्रभुत्व अध्ययन प्रतिमानाचा आकृतिबंध स्पष्ट करा.  
इ) अनुदेशन प्रणालीचे मूल्यमापन करण्यासाठी शैक्षणिक निर्णय प्रतिमानांचा (CIPP Model) कसा उपयोग कराल?  
फ) संगणक सहाय्यक अनुदेशन प्रक्रिया विकसन स्पष्ट करा.



Total No. of Questions : 3]

P2228

SEAT No. :

[Total No. of Pages : 21

[5147]-6

**B.Ed. (Part - I) (General)**

**SUBJECT EDUCATION (Paper - VI)**

**(Marathi, English, Hindi, Sanskrit, Urdu, Mathematics, Science,  
History, Geography, Economics, Commerce,)**

**(2008 Pattern)**

*Time : 3 Hours]*

*[Max. Marks : 80*

*Instructions to the candidates:-*

- 1) *All questions are compulsory,*
- 2) *Answers of the two subjects should be written in separate answer books.*
- 3) *Figures to the right of the question indicate full marks.*
- 4) *Write answers of question nos. 1 and 2 in about 350 words each.*
- 5) *Write answer of question no. 3 in about 150 words.*
- 6) *Students should strictly follow word limit while writing answers*
- 7) *No supplements will be provided to the students.*

**सूचना :**

- 1) *सर्व प्रश्न सोडविणे अनिवार्य आहे.*
- 2) *दोन विषयांची उत्तरे स्वतंत्र्य उत्तर पत्रिकेत लिहावित.*
- 3) *प्रश्नांच्या उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.*
- 4) *प्रश्न क्रमांक 1 व 2 ची उत्तरे प्रत्येकी 350 शब्दापर्यंत लिहावित.*
- 5) *प्रश्न क्रमांक 3 ची उत्तरे प्रत्येकी 150 शब्दांत लिहावे.*
- 6) *विद्यार्थ्यांनी उत्तरासाठी दिलेली शब्द-मर्यादा कटाक्षाने पाळावी.*
- 7) *कोणत्याही परीस्थितीमध्ये विद्यार्थ्यांना पुरवणी मिळणार नाही.*

**P.T.O.**

## मराठी शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

**प्रश्न 1)** आशययुक्त अध्यापन म्हणजे काय? आशययुक्त अध्यापनाची गरज लिहून आशययुक्त अध्यापनाच्या पायऱ्या स्पष्ट करा. [12]

किंवा

मातृभाषा मराठीची वैशिष्ट्ये लिहून मातृभाषा अध्यापनाचे महत्व स्पष्ट करा. मातृभाषा अध्यापनात भूगोल विषयाचा समवाय कसा साधाल ते माध्यमिक स्तरावरील उदाहरणाद्वारे स्पष्ट करा.

**प्रश्न 2)** गाभा घटकाची संकल्पना स्पष्ट करून गाभाघटक लिहा. कोणतेही चार गाभाघटक दैनंदिन अध्यापनातून कसे साध्य कराल ते लिहा. [12]

किंवा

शैक्षणिक साधनांची गरज व महत्व स्पष्ट करून विविध शैक्षणिक साधनांचा मातृभाषा मराठीच्या अध्यापनात प्रभावीपणे वापर कसा कराल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

**प्रश्न 3)** खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [16]

- अ) मराठी विषय संरचनेचा मातृभाषा अध्यापकाला कसा उपयोग होतो स्पष्ट करा.
- ब) व्याख्यान पद्धतीच्या गुण व मर्यादा लिहा.
- क) सहशालेय उपक्रमांचे मराठी अध्यापनातील महत्व स्पष्ट करा.
- ड) पाठनियोजन करताना भाषा शिक्षकाला कोणकोणत्या गोष्टींचा विचार करावा लागतो?
- इ) मातृभाषा मराठी मूल्यमापनात मौखिक परीक्षेची गरज स्पष्ट करून ती परीक्षा घेताना शिक्षक म्हणून कोणती काळजी घ्याल?
- फ) उद्गामी पद्धतीचे गुण व दोष स्पष्ट करा.



## ENGLISH EDUCATION

[Max. Marks : 40]

**Q1)** How will you use english language as functional. cultural and literary? Explain with suitable examples. [12]

OR

Explain the needs and importance of content cum methodology. How do you implement this programme for your english method?

**Q2)** What are essential criterias of Good text book of english? Evaluate critically any text book of English at secondary level. [12]

OR

Explain grammar translation method. What is your own opinion about this method for implementing in actually teaching of english in school.

**Q3)** Answer any four following questions. [16]

- a) What are the special methods of teaching listening?
- b) Write any two maxims of teaching of English. How will you use these maxims in your teaching english?
- c) Explain the various types of Teaching aid with examples.
- d) How will you improve auditory comprehension quality of your students? Suggest any two activities.
- e) How will you improve qualities of English Teacher according to present situation?
- f) How will you inculcate the values 'Neatness' and 'sensitivity' through English content.?



# हिन्दी शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

**प्रश्न 1)** भाषा के विविध रूप बताते हुए मातृभाषा तथा राष्ट्रभाषा की आवश्यकता स्पष्ट कीजिए। [12]

अथवा

हिन्दी भाषा के पाठ्यपुस्तक का अंतरंग किस प्रकार होना चाहिए यह स्पष्ट करते हुए किसी एक कक्षा के पाठ्यपुस्तक का अंतरंग स्पष्ट कीजिए।

**प्रश्न 2)** पाठ्यक्रम रचना की पद्धतियाँ सोदाहरण स्पष्ट कीजिए। [12]

अथवा

हिन्दी के आदर्श शिक्षक में कौन-कौन से सामान्य तथा विशेष गुण होने चाहिए?

**प्रश्न 3)** किन्हीं चार उप-प्रश्नों के उत्तर लिखिए। [16]

- अ) 'सरल से कठिन के ओर' इस अध्यापन-सूत्र की उपयोगिता सोदाहरण स्पष्ट कीजिए।
- ब) आशय विश्लेषण का महत्व सोदाहरण स्पष्ट कीजिए।
- क) 'सरस्वती-यात्रा' का महत्व लिखिए।
- ड) किन्हीं दो शिक्षा साधनों का महत्व सोदाहरण स्पष्ट कीजिए।
- इ) 'भारत की सांस्कृतिक विरासन' इस गाभातत्व का कक्षा पाँचवी से लेकर नौवी तक के किन्हीं दो पाठों का उदाहरण देते हुए स्पष्टीकरण कीजिए।
- फ) अध्यापक की दृष्टि से संरचना से होनेवाले लाभ स्पष्ट कीजिए ।





# Sanskrit Education

[Max. Marks : 40]

**Q1)** What are the characteristics of good Sanskrit teacher explain with examples.[12]

OR

Which are the objectives of Sanskrit teaching. Explain the place of Sanskrit in School curricula.

**Q2)** What is content cum methodology? State the need and importance of content cum methodology in teaching learning of Sanskrit. [12]

OR

Evaluate 10<sup>th</sup> STD Sanskrit textbook as per the norms of ideal textbook.

OR

**Q3)** Write the answers of any four questions of the following: [16]

- a) Write down two achievements regarding the objective of understanding for teaching त्वान्त and ल्यबन्त
- b) What precautions should be taken in using pictures in teaching Sanskrit.
- c) Explain the utility of dramatisation in Sanskrit teaching
- d) How will you inculcate the value neatness through Sanskrit teaching.
- e) Write down the nature of Sanskrit prose lessonate with an examples.
- f) Explain, How will you apply Story telling in teaching of Sanskrit.



## संस्कृत – शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

**प्रश्न 1)** आदर्श संस्कृत शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये कोणती? सोदाहरण स्पष्ट करा. [12]

किंवा

संस्कृत विषयाच्या अध्यापनाची उद्दिष्टे कोणती? संस्कृत विषयाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा.

**प्रश्न 2)** आशययुक्त अध्यापन पध्दती म्हणजे काय? संस्कृतच्या अध्ययन अध्यापनात आशययुक्त अध्यापन पध्दतीची गरज महत्त्व स्पष्ट करा. [12]

किंवा

इ. 10 वी चे संस्कृतचे पाठ्यपुस्तक हे आदर्श पाठ्यपुस्तकाच्या निकषानुसार आहे का? मूल्यमापन करा.

**प्रश्न 3)** पुढीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे थोडक्यात लिहा. [16]

- अ) त्वान्त व ल्यबन्त अव्ययाच्या अध्यापनासाठी आकलन उद्दिष्टाच्या दोन अध्ययन निष्पत्ती लिहा.
- ब) संस्कृत अध्यापनात चित्रांचा उपयोग करताना कोणती काळजी घ्यावी?
- क) संस्कृत अध्यापनात नाट्यीकरणाची उपयुक्तता स्पष्ट करा.
- ड) नीटनेटकेपणा हे मूल्य संस्कृत अध्यापनातून कसे रूजवाल?
- इ) संस्कृत गद्यपाठटाचणाचे स्वरूप सोदाहरण थोडक्यात लिहा.
- फ) संस्कृत अध्यापनात कथाकथनाचा उपयोग कसा वापर कराल ते स्पष्ट करा.



## Urdu Education

[Max. Marks : 40

سوال نمبر ۱:- مواد طریقہ تدریس "مواد طریقہ کا معنی خیز ملاپ ہے" سے کیا مراد ہیں۔ اردو کی تدریس میں C.C.M. کا مطالعہ کتنا مفید (۱۲) ہیں۔ واضح کیجیے۔

OR

سوال نمبر ۱:- اردو زبان کی ساخت کی اہمیت لکھیے۔ ہشتم جماعت کے کسی ایک یونٹ کی جگہ اردو کی ساخت میں واضح کیجیے۔ (۱۲)

سوال نمبر ۲:- تدریس اردو کے مختلف طریقے لکھیے۔ سیکینڈری درجے میں مختلف طریقے تدریس کا استعمال و اساتذہ کا رول لکھیے۔ (۱۲)

(OR)

سوال نمبر ۲:- اردو کی تدریس کے ذریعے کوئی چار بنیادی عناصر کی تعلیم با آسانی دی جاسکتی ہے آپ ان بنیادی عناصر کی طلباء میں نشوونما اردو کی تدریس کے ذریعے کس طرح کرونگے۔ (۱۲)

سوال نمبر ۳:- درجہ ذیل میں سے کسی چار کے جواب ۱۳۰ تا ۱۵۰ الفاظ میں لکھیے۔ (۱۶)

۱- تدارکی و اصلاحی تعلیم کی اہمیت و ضرورت۔

۲- اردو کی تدریس میں ٹیپ ریکارڈ کی اہمیت۔

۳- طلباء میں مطالعہ سے دلچسپی پیدا کرنے کے لیے آپ کوئی ہم نصابی سرگرمیاں کرونگے۔

۴- اردو زبان پڑھانے کے اغراض و مقاصد۔

۵- اردو کی تدریس میں C.C.M. کی اہمیت و ضرورت۔

۶- اردو کی تدریس میں جانچ کی اہمیت و ضرورت۔

## Mathematics Education

[Max. Marks : 40

- Q1)** a) Using analysis synthesis method write the teacher's activity to teach the unit 'Area' from geometry with respect to following points. [8]
- i) Introduction
  - ii) Presentation
  - iii) Evaluation
- b) Write the merits and demerits of this method. [4]

OR

- a) How will you teach the unit 'Bank transaction' using simulation technique? Explain the procedure with respect to following points [8]
- i) Objectives
  - ii) Role
  - iii) Learning Environment
  - iv) Learning outcomes
- b) What is simulation? Explain the importance of simulation in mathematics teaching. [4]

- Q2)** a) Explain the syntax to teach 'Rectangle' using concept attainment model.[8]
- b) Analyse the concept 'Rectangle' [4]

OR

- a) Write the steps of content cum methodology.
- b) Prepare the structure of mathematics.
- c) Analyse the topic 'Indices' with respect to following points.
- i) Teaching points
  - ii) Objectives
  - iii) Methodology with justification
  - iv) Evaluation

**Q3)** Attempt any four of the following

**[16]**

- a) What is team teaching? Explain the types of team teaching.
- b) Prepare a checklist to evaluate mathematics laboratory in secondary school
- c) Suggest an appropriate method for teaching the unit trigonometric ratios' and justify the selection of method.
- d) Write four difference between diagnostic and achievement test.
- e) Explain the types of organisers given in advanced organiser model.
- f) Explain the importance of mathematics club.



## गणित शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

**प्रश्न 1)** अ) गणित अध्यापनाची पृथक्करण-संश्लेषण पध्दती वापरून भूमितीतील 'क्षेत्रफल' ह्या घटकाचे अध्यापन करण्यासाठी खालील मुद्द्यांच्या आधारे शिक्षककृती लिहा. [8]

- i) प्रस्तावना
- ii) विषयविवेचन
- iii) मूल्यमापन

ब) वरील पध्दतीचे फायदे व मर्यादा लिहा. [4]

किंवा

अ) 'बॅकेचे व्यवहार या घटकाचे अभिरूपता हे तंत्र वापरून अध्यापन कसे कराल हे खालील मुद्द्यांच्या सहाय्याने स्पष्ट करा.

- i) उद्दिष्टे
- ii) भूमिका
- iii) अध्ययन पोषक वातावरण
- iv) अध्ययन निष्पत्ती

ब) अभिरूपता म्हणजे काय? गणित अध्यापनात अभिरूपतेचे महत्व स्पष्ट करा.

**प्रश्न 2)** अ) भूमितीतील 'आयत' या संकल्पनेचे अध्यापन संकल्पना प्राप्ती प्रतिमानाचा वापर करून कसे कराल? त्यासाठीचा पदबंध स्पष्ट करा. [8]

ब) 'आयत' या संकल्पनेचे पृथक्करण करा. [4]

किंवा

अ) आशय युक्त अध्यापन पध्दतीच्या पायऱ्या लिहा.

ब) गणिताची संरचना तयार करा.

क) घातांक या घटकाचे पृथक्करण खालील मुद्द्यांच्या आधारे लिहा.

- i) अध्यापन मुद्दे
- ii) उद्दिष्टे
- iii) अध्यापनपध्दती व कारण मिमांसा
- iv) मूल्यमापन

प्रश्न 3) खालीलपैकी कोणत्याही चार टिपा लिहा.

[16]

- अ) संघ अध्यापन म्हणजे काय? संघ अध्यापनाचे प्रकार स्पष्ट करा.
- ब) माध्यमिक शाळेतील गणित प्रयोगशाळेचे मूल्यमापन करण्यासाठी पडताळा सूची तयार करा.
- क) गणितातील 'त्रिकोणमितीय गुणोत्तरे' या घटकाचे अध्यापन करण्यासाठी योग्य अध्यापन पध्दती सुचवा व त्याची कारणमिमांसा करा.
- ड) प्राविण्य व नैदानिक चाचणीतील चार फरक स्पष्ट करा.
- इ) अग्रत संघटक प्रतिमानामधील संघटकाचे प्रकार स्पष्ट करा.
- फ) गणित छंदवर्गाचे महत्व स्पष्ट करा.



## Science Education

[Max. Marks : 40]

**Q1)** Define-project'. Explain project method on the basis of following points.[12]

- a) Characteristics
- b) Steps
- c) Advantages and limitations
- d) Teacher's Role with suitable examples.

OR

What are the objectives of concept attainment model? Explain with suitable example in science, the steps of concept attainment model.

**Q2)** Distinguish between achievement test and diagnostic test. Explain in detail how will you use remedial teaching for quality improvement of science teaching?[12]

OR

What is correlation? What are different types of correlation? Explain with suitable examples correlation of science subject with History and Geography subjects.

**Q3)** Answer any four of the following : [16]

- a) Explain which points are considered while doing unit plan?
- b) Give two topics of science suitable for team teaching and give reason behind them.
- c) State difference between syllabus and curriculum
- d) What is structure of science? How is it useful for science teacher?
- e) As a science teacher suggest different activities for inculcating following values 'Dignity of labour' and 'Neatness'.
- f) Write the importance of information Technology approach in science teaching with examples.





## विज्ञान शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

**प्रश्न 1)** 'प्रकल्प' - व्याख्या लिहा. प्रकल्प पध्दतीचे स्पष्टीकरण खाली दिलेल्या मुद्द्यांच्या आधारे करा. [12]

- अ) वैशिष्ट्ये
- ब) पायऱ्या
- क) फायदे व मर्यादा
- ड) शिक्षकाची भूमिका उदाहरणासह

किंवा

संकल्पना प्राप्ती प्रतिमानाची उद्दिष्टे कोणती? विज्ञानातील योग्य उदाहरणाच्या आधारे संकल्पनाप्राप्ती प्रतिमानाच्या पायऱ्या स्पष्ट करा.

**प्रश्न 2)** प्राविण्य चाचणी व नैदानिक चाचणी यातील फरक लिहा. विज्ञान अध्यापनाची गुणवत्ता वाढीसाठी उपचारात्मक अध्यापनाचा कसा उपयोग कराल ते सोदाहरण लिहा. [12]

किंवा

समवाय म्हणजे काय? समवायाचे विविध प्रकार कोणते? विज्ञान विषयाचा इतिहास व भूगोल विषयांशी समवाय कसा साधाल ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

**प्रश्न 3)** खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची थोडक्यात उत्तरे लिहा. [16]

- अ) घटकनियोजन करताना कोण-कोणत्या बाबी विचारात घेतल्या जातात ते स्पष्ट करा.
- ब) सांघिक अध्यापनाद्वारे शिकविणे योग्य होईल असे विज्ञानातील कोणतेही दोन घटक सांगून त्याची कारणमिमांसा द्या.
- क) पाठयक्रम व अभ्यासक्रम यातील फरक लिहा.
- ड) विज्ञानाची संरचना म्हणजे काय? ती विज्ञान शिक्षकास कशी उपयोगी पडते?
- इ) 'श्रमप्रतिष्ठा' व 'निटनेटकेपणा' ही मूल्ये रूजविण्यासाठी विज्ञान शिक्षक म्हणून तुम्ही कोण-कोणते उपक्रम राबवाल.
- फ) विज्ञान अध्यापनात माहिती तंत्रज्ञान दृष्टिकोनाचे महत्व सोदाहरण लिहा.



## History Education

[Max. Marks : 40]

**Q1)** Explain the concept of content cum methodology what are the effects of content analysis on teaching, explain with examples. [12]

OR

Explain various methods of history teaching. How the discussion method is useful for secondary level.

**Q2)** State the different definitions of History. Explain the modern concept of history and the importance and place of History in school curriculum. [12]

OR

Explain the special features of History teacher. Explain the academic characteristics, qualities which are helpful for effective teaching to History teacher.

**Q3)** Answer any four of the following [16]

- a) How the correlation of History and languages is must for effective teaching of History.
- b) What are the characteristics of cronological method of curriculum construction.
- c) Explain the difference between syllabus and curriculum
- d) According to you, as a teacher how you will prepare for 'project method' of teaching.
- e) Explain any two maximus of teaching which are useful for History teaching
- f) Explain the usefulness of remedial teaching in History teaching.



## इतिहास शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

**प्रश्न 1)** आशययुक्त अध्यापनाची संकल्पना स्पष्ट करा. इतिहासाचे आशय विश्लेषण केल्यामुळे, अध्यापनावर कोणते परिणाम होतील ते स्पष्ट करा. [12]

किंवा

इतिहास अध्यापनाच्या विविध पध्दती सांगून, माध्यमिक स्तरावर चर्चा पध्दती कशी उपयुक्त आहे ते स्पष्ट करा.

**प्रश्न 2)** इतिहास विषयाच्या विविध व्याख्या सांगा. इतिहास विषयाची आधुनिक संकल्पना सांगून, इतिहास विषयाचे शालेय अभ्यासक्रमातील स्थान स्पष्ट करा. [12]

किंवा

इतिहास विषयाच्या शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. कोणती शैक्षणिक गुणवैशिष्ट्ये इतिहास शिक्षकाचे अध्यापन प्रभावी होण्यास उपयुक्त ठरतील ते स्पष्ट करा.

**प्रश्न 3)** खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नाची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) इतिहास विषयाचे अध्यापन अधिक परिणामकारक होण्यासाठी भाषेचा समवाय आवश्यक कसा, ते स्पष्ट करा.
- ब) इतिहास अभ्यासक्रम रचनेच्या कालानुक्रम पध्दतीची वैशिष्ट्ये कोणती?
- क) पाठयक्रम आणि अभ्यासक्रम यातील फरक स्पष्ट करा.
- ड) अध्यापनाच्या प्रकल्प पध्दतीची तयारी कशी करावी असे तुम्हास वाटते?
- इ) इतिहासाच्या अध्यापनात उपयुक्त ठरतील अशी कोणतीही दोन सूत्रे स्पष्ट करा.
- फ) इतिहासाच्या अध्यापनात उपचारात्मक अध्यापनाची उपयुक्तता सांगा.



## Geography Education

[Max. Marks : 40]

**Q1)** What are the various methods of teaching Geography. Explain the difference between. Excursion method and Journey method. As a teacher how will you use Journey method more effectively in your teaching [12]

OR

Explain the steps of content cum methodology. For the unit Human occupation in std 7th which points you will consider for content analysis.

**Q2)** Explain the changes took place in the concept of geography from ancient time which is the modern concept of geography. Explain with suitable diagram.[12]

OR

Explain the concept year plan and unit plan which factors you will consider in the year plan for any one standard as a geography teacher.

**Q3)** Write short notes on (any four) [16]

- a) Explain with examples the correlation of geography with mathematics and economics.
- b) How will you inculcate the value Inculcation of scientific temper through the teaching of geography.
- c) How will you use diagnostic testing in effective teaching of geography.
- d) Which teaching aids will you use while teaching 'Egypt' in std VII<sup>th</sup>?
- e) What are the qualities required for a Geography teacher to organise curricular and co-curricular. activities successfully.
- f) Explain any two maxims of teaching Geography.



## भूगोल शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

**प्रश्न 1)** भूगोल अध्यापनाच्या विविध पद्धती कोणत्या? सहल पद्धती व प्रवास पद्धतीतील फरक स्पष्ट करा. एक भूगोल शिक्षक म्हणून अध्यापन करताना प्रवास पद्धतीचा तुम्ही प्रभावीपणे कसा वापर कराल?[12]

किंवा

आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या पायऱ्या सांगून इयत्ता 7 वी तील 'मानवी व्यवसाय' या घटकाचे आशय विश्लेषण करताना कोणकोणते मुद्दे विचारात घ्याल?

**प्रश्न 2)** प्राचीन काळापासून भूगोलाच्या विविध संकल्पनेत कसा बदल झाला ते सांगून आधुनिक भूगोलाची संकल्पना आकृतिसह स्पष्ट करा. [12]

किंवा

'वार्षिक नियोजन' व 'घटक नियोजन' संकल्पना स्पष्ट करा. एक भूगोल शिक्षक म्हणून कोणत्याही एका इयत्तेचे वार्षिक नियोजन करताना कोणते घटक विचारात घ्याल?

**प्रश्न 3)** खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- भूगोलाचा गणित व अर्थशास्त्राशी असणारा समवाय सोदाहरण स्पष्ट करा.
- 'वैज्ञानिक मनोभावाची रूजवणूक' हे मूल्य भूगोलाच्या अध्यापनातून तुम्ही कसे रूजवाल?
- प्रभावी भूगोल अध्यापनात नैदानिक चाचणीचा तुम्ही कसा उपयोग कराल?
- 'इजिप्त' हा घटक इयत्ता 7 वी ला शिकविताना कोणत्या शैक्षणिक साधनांचा तुम्ही वापर कराल?
- अभ्यासानुवर्ती व अभ्यासपूरक कार्यक्रमाच्या यशस्वी आयोजनासाठी भूगोल शिक्षकाकडे कोणकोणती गुणवैशिष्ट्ये असावीत?
- भूगोल अध्यापनाची कोणतीही दोन सूत्रे स्पष्ट करा.



## Economics Education

[Max. Marks : 40]

**Q1)** Explain problem solving method with the help of following points. [12]

- a) Nature
- b) Merits
- c) Limitations
- d) Usability in economics teaching

OR

Explain meaning nature, merits and limitations of lecture method for which units in economics will you use lecture method? [12]

**Q2)** Explain the concept achievement test, diagnostic test, and remedial teaching. Explain the importance of remedial teaching in Economics.

OR

What is content cum methodology? Explain steps of content cum methodology with suitable examples.

**Q3)** Answer any four of the following: [16]

- a) Explain any four uses of economics in daily life.
- b) Explain meaning and importance of structure.
- c) Explain the need of content analysis of economics.
- d) Explain any four internal characteristics of good economics text book.
- e) Explain the core element. Equality of sexes and suggest two activities to inculcate it through economics content.
- f) What is scientific attitude? How will you inculcate scientific attitude through economics teaching among the students.



## अर्थशास्त्र शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

**प्रश्न 1)** समस्या निराकरण पध्दती खालील मुद्दयांच्या आधारे स्पष्ट करा. [12]

- अ) स्वरूप
- ब) गुण
- क) मर्यादा
- ड) अर्थशास्त्र अध्यापनात उपयुक्तता

किंवा

व्याख्यान पध्दतीचा अर्थ, स्वरूप, गुण व मर्यादा स्पष्ट करा. अर्थशास्त्र विषयातील कोणत्या घटकासाठी ही पध्दती वापराल?

**प्रश्न 2)** संपादन चाचणी, नैदानिक चाचणी व उपचारात्मक अध्यापन या संकल्पना स्पष्ट करून अर्थशास्त्र अध्यापनातील उपचारात्मक अध्यापनाचे महत्व स्पष्ट करा. [12]

किंवा

आशययुक्त अध्यापन पध्दती म्हणजे काय? आशययुक्त अध्यापन पध्दतीच्या पायऱ्या सोदाहरण स्पष्ट करा.

**प्रश्न 3)** खालीलपैकी कोणत्याही चार प्रश्नांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) अर्थशास्त्राचे दैनंदिन जीवनातील कोणतेही चार उपयोग स्पष्ट करा.
- ब) संरचनेचा अर्थ व महत्व स्पष्ट करा.
- क) अर्थशास्त्र आशय विश्लेषणाची गरज स्पष्ट करा.
- ड) अर्थशास्त्राच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाची कोणतीही चार अंतर्गत गुणवैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.
- इ) स्त्री-पुरुष समानता हा गाभाघटक स्पष्ट करा. अर्थशास्त्र आशयातून हा गाभाघटक रूजविण्यासाठी दोन उपक्रम लिहा.
- फ) शास्त्रीय दृष्टीकोन म्हणजे काय? अर्थशास्त्र अध्यापनातून शास्त्रीय दृष्टीकोन विद्यार्थ्यांमध्ये कसा रूजवाल.



## Commerce Education

[Max. Marks : 40]

**Q1)** What is 'Lecture Method'? What are the units of commerce you will teach, with the help of lecture method? Which precautions should be taken while following this method? Write in detail. [12]

OR

What is content analysis of commerce? Explain the factors included in content analysis with suitable examples.

**Q2)** What is content cum methodology? Explain the steps of content cum methodology in commerce. [12]

OR

What is the meaning and nature of commerce? Explain the importance of commerce in daily life with examples.

**Q3)** Write any four of the following [16]

- a) How will you use the maxim 'From analysis to synthesis' in commerce teaching? Explain with examples.
- b) Explain the difference between 'curriculum' and 'syllabus'.
- c) Prepare four questions to evaluate the content for the unit 'Insurance'
- d) Explain the nature of concentric method of constructing the curriculum.
- e) State the importance of audio visual aids in teaching of commerce. with suitable examples.
- f) How will you inculcate the core element conservation of environment through commerce teaching? Write any two examples.





## वाणिज्य शिक्षण

[एकूण गुण : 40]

**प्रश्न 1)** 'व्याख्यान पद्धत' म्हणजे काय? व्याख्यान पद्धतीने वाणिज्यातील कोणत्या घटकांचे अध्यापन तुम्ही कराल? ही पद्धत वापरताना कोणत्या दक्षता घेतल्या गेल्या पाहिजेत? सविस्तर लिहा. [12]

किंवा

वाणिज्याचे आशय विश्लेषण म्हणजे काय? आशय विश्लेषणात अंतर्भूत असलेले घटक योग्य उदाहरणाच्या सहाय्याने स्पष्ट करा.

**प्रश्न 2)** आशययुक्त अध्यापन पद्धती म्हणजे काय? वाणिज्यातील आशययुक्त अध्यापन पद्धतीच्या पायऱ्या स्पष्ट करा. [12]

किंवा

वाणिज्याचा अर्थ व स्वरूप लिहा. वाणिज्याचे दैनंदिन जीवनातील महत्व सोदाहरण स्पष्ट करा.

**प्रश्न 3)** खालीलपैकी कोणत्याही चारांची उत्तरे लिहा. [16]

- अ) वाणिज्य अध्यापनात 'विश्लेषणाकडून संश्लेषणाकडे' या अध्यापन सूत्राचा वापर तुम्ही कसा कराल? उदाहरणासह स्पष्ट करा.
- ब) 'अभ्यासक्रम' व 'पाठ्यक्रम' यातील फरक स्पष्ट करा.
- क) विमा या घटकासाठी आशय तपासणारे चार प्रश्न तयार करा.
- ड) अभ्यासक्रमरचनेच्या समकेंद्री पद्धीचे स्वरूप स्पष्ट करा.
- इ) वाणिज्य अध्यापनात दृक्श्राव्य साधनांचे महत्व योग्य उदाहरणासह विशद करा.
- फ) वाणिज्य अध्यापनातून 'पर्यावरणाचे संरक्षण' हा गाभा घटक तुम्ही कसा रूजवाल? कोणतीही दोन उदाहरणे लिहा.

